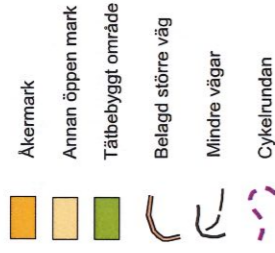

Cykelkarta nr. 4

Teckenförklaring

26 km.

Skala 1: 35 000
(1 cm. på kartan är 350 m. i terrängen)

Pris 20:-

Gusum

Gusum nämns första gången i skrift år 1415 och skrivs då "Gudhisrum", som betyder "Gudhirs röjda plats". Den dåtida byn låg en knapp km. söder om nuvarande centrum (Här Dagens Gusum kom att byggas upp kring samhällets järnvägsstation, vilken invigdes tillsammans med järnvägen 1906.

Genom samhället rinner Gusumsån, vilken avvattnar Yxningen - Östergötlands 8:e största sjö. Än gav tidigt förutsättningar för såväl kvarnar som sägar. Den rikliga tillgången på vatten var också en avgörande faktor då vallonen Henry de Try år 1652 fick privilegiebrev på att uppföra "enn hammar och Maassügn" utmed ån i Gusum. Därmed startades Gusums Bruk, som kom att bli kommunens största arbetsplats ända fram till 1983, då de olika verksamhetsdelarna började säljas av. År 1988 gick Gusums Bruk i konkurs.

För att slippa råvaror och färdiga produkter den långa vägen till Söderköpings dåvarande hamn, utvecklade man den lilla lastageplats som fanns längst in i Valdemarsviken, kring vilken dagens centralort - Valdemarsvik - sedan växte upp.

Själva samhället har idag ca. 1 500 invånare och förutom bank, butiker o.d. finns eljusspår, simhall m.m.

Cykelrundan tar dig först genom öppna landskap på en 10 km. lång färd på den gamla nedlagda järnvägen till Gusum. Efter Gusum följer ca .6 km. grusväg genom skogsmark innan du når belagd väg som tar dig de sista 8 kilometrarna tillbaka till Valdemarsvik. Se upp när du passerar europaväg 22!!

Sifferförklaringar på baksidan!

Vi har av utrymmeskäl ej kunnat ta med och beskriva allt som du passerar under din färd. Vi har därför gjort ett axplock som vi hoppas du skall finna intressant.

Valdemarsviks kommun önskar dig en trevlig cykeltur!

Valdemarsvik

De många brons- och järnåldersgravar som finns kring samhället vittnar om att trakten varit bebodd sedan länge. I norra delen av samhället låg långt tillbaka i tiden gården Wågmare. Namnet kom med tiden att ändras till Vammar, och den långa havsviken som räckte nästan in till Vammar hette följaktligen Vammarsviken. Vammarsviken blev så småningom Valdemarsviken och samhället som växte upp blev Valdemarsvik. Det Valdemarsvik vi känner i dag har sina ursprungliga rötter i början av 1600-talet. Då anlades en liten lastageplats, från vilken framför allt träjära skeppades ut. En marknadsplats kom också till - lydande under borgerskapet i Söderköping. Denna var strategiskt belägen - Valdemarsvik ligger ju på gränsen mellan Småland och Östergötland, fästland och skärgård. När Gusums Bruk startades 1652 uppstod efter en tid behov av en närmare in- och utskenningshamn än den i Söderköping. Därför byggdes bl.a. magasin och våghus och de första familjerna började bosätta sig här. Mot slutet av 1600-talet fanns 5 - 10 familjer. Det följande århundradet innebar inga större förändringar, även om sjöfarten ökade och befolkningen växte lite till antalet. På 1800-talet fick samhället sina första industrier, då två kopparverk anlades 1829 resp. 1831. De fick sin malin från Fångö (och senare även Härads-) gruva, och sjöfarten ökade därmed ytterligare både vad gäller in- och utskennning. Spannmål skeppades även härifrån i stora mängder. Under detta sekel anlades även ett antal mindre garverier, bl.a. det s.k. Rydbomska garveriet, vilket 1873 inköptes av den då hitflyttade Carl Johan Lundberg. Efter några år i mindre skala började sedan Lundbergs läderfabrik växa kraftigt och ett ökande behov av arbetskraft i slutet av 1800-talet gjorde att samhället liksom fabriken expanderade kraftigt. Som mest hade Lundbergs Läderfabriks AB upp emot 700 anställda och var därmed Skandinavien största. År 1960 inträffade slutet på epoken, då konkurrenten Ernbergs i Simrishamn köpte upp verksamheten och en kort tid därefter lade ned densamma. Många flyttade från orten, men

redan samma år etablerade sig NC-Möbler i samma lokaler. Även NC-Möbler var av en betydande storlek - Skandinavien största furumöbeltillverkare. Denna epok tog slut 1984. Solna Offset, som tillverkade tryckpressar, var också en stor arbetsgivare, som fanns i Valdemarsvik mellan 1960 - 91. Sedan följde en period med flera mindre företag i den forna läderfabriken innan ungefär hälften av byggnaderna revs omkring 1995, och huskroppen närmast hamnen fick ett nytt liv i och med att ett flertal IT-baserade företag flyttade in. Orten har även haft, och har fortfarande ett antal verkstads- mekaniska industrier även om inriktningen på service och turistrifaring har ökat.

Gusums Bruks och Lundbergs behov av kommunikationer resulterade tidigt i väl utvecklad infrastruktur. Valdemarsvik fick tidigt både telegraf och telefon, och 1897 var faktiskt lilla Valdemarsvik världens telefontätaste ort - tätt följt av staden South Haven, USA. Järnvägsförbindelse med Norrköping inrättades 1906, men nedlades 1966.

Valdemarsviks tätort har idag ca. 3 000 invånare och hela kommunen omkring 7 800.

Den här cykelturen är ca. 26 km. lång. Den tar Dig från Valdemarsvik till Gusum tur och retur. Men Du kan naturligtvis även utgå från Gusum eller någon annan plats – det blir bara lite krångligare med nummerordningen. Mellan Valdemarsvik och Gusum utnyttjas den f.d. banvallen från Järnvägen Norrköping – Valdemarsvik, som började byggas 1901. Fem år senare och till en kostnad av 1.996.014,- stod den klar och invigdes för persontrafik den 1/10 1906 (godstrafik redan 23 januari). Stickspåret från Birkekärr till Fallingebergs grusgrop anlades 1917-18. Den 25/9 1966 avgick det sista personförande tåget från Valdemarsvik till Norrköping.

1. Östgötaleden. Detta godsmagasin, vilket ursprungligen stått vid Strolångens station söder om Ringarum, utgör "startpunkt" för de 187 km. vandringsled som finns i vår kommun. Titta in i magasinet, där finns mera information. På turistsbyrån kan Du få ännu mer information samt förse Dig med kartor. **OBS!** Under årets varma tid finns dricksvatten att ta ur kran på västra gaveln av Korpens hus "Banvallisstugan" här intill.

2. Våtmarksanläggning. Dessa anlagda dammar i Vammarsmålaån, tillsammans med en laxtrappa strax före utloppet i Valdemarsviken syftar bl.a. till att stärka åns naturliga havsöringsbestånd.

3. Europaväg 22. Sträckan från norra infarten till Valdemarsvik och söder ut togs i bruk 1969.

4. Brårum nämns 1415 och skrivs då "biwrarum". Första delen av namnet kommer av det fornsvenska "bruni, broni", vilket syftar på brand och eid. Sista delen "rum" betyder "öppen plats" - alltså en svedjand plats. I Jordeboken 1543 upptas Brårum som ett helt skattehemman. Märkningen på kartan avser Lindbacken (gula huset mellan banvallen och vägen), uppfört på 1890-talet och inrymde från mars 1899 (då 19 barn inskrevs) till 1914 Brårums första skola. Den 21 februari 1914 togs ett nytt skolhus i bruk 300 m. öster härom (stort rött hus utmed vägen). Skolverksamheten där lades ned 1948. Lindbacken inrymde efter skolperioden även lanthandel.

5. Birkekärr. "Birke" är det uråldriga namnet för "Björk". Själva bebyggelsen är dock inte särskilt gammal, med undantag av någon stuga.

6. Gränsberg. Bostadshuset uppfört 1907. Har fått sitt namn av att det ligger på gränsen mellan Grönstorps- och Gusums ägor.

7. Hökdalen. Nämns f.f.g. som Hökedalstorp på karta från 1743. Bostadshuset uppfört omkr. 1850. Inga bofasta mellan 1961-slutet av 1980-talet, då stugan åter bebos samt nytt bostadshus uppförs. Här fanns på järnvägens tid en bro över vägen.

8. Glashytta. I den f.d. kvarnen, uppförd 1873, drivs sedan 1978 en glashytta av den internationellt kände Milan Vobruba. På troligen samma plats har en sågkvarn legat sedan 1650. Då fanns här ingen annan bebyggelse – byn Gusum låg en knapp km. söder ut.

9. Rester av tegelugn. Här i kröken och alldeles utmed vägens södra kant finns resterna efter den tegelugn som uppfördes på 1700-talet och som till för inte så länge sedan användes som jordkällare. Tegelbruket tillhörde Alboga – nästa nummer.

10. Alboga kommer troligen från det fornsvenska "arboghi" och betyder "åbojen" eller "åkröken" och nämns i pergamentbrev 1441. År 1535 består Alboga av två gårdar, vilka bebos av Måns och Lars. Här fanns även tegelbrukets två stora torkrior, av vilka Du kan se stenfoten av den ena i kullen söder om vägen. Dessa revs bort 1958 resp. 1971. "Alboga loge", uppförd 1920 och riven 2011, har ingen koppling till den gamla gården. Gårdens mangårdsbyggnad, som låg ca. 30 m. nordost om nuvarande loge, revs omkr. 1820.

11. Gusums kyrka. Uppförd år 1731. Klockstapeln uppförd 1752. Kyrkan byggdes i regi av Gusums Bruk, och var i dess ägo fram till 1945, då den skänktes till församlingen. Utvändigt renoverad våren 2000. Begravningsplatsen 800 m. söder ut anlades 1871.

12. Gusums Bruksherrgård. Huvudbyggnaden var timrad och brädklädd och uppförd i 1 ½ plan. Den uppfördes omkr. 1731 och brann olyckligtvis ned 20 januari 1995. Redan på 1660-talet fanns på samma plats en mindre mangårdsbyggnad. Vidare finns två flygelbyggnader, varav den norra, uppförd i 1800-talets början, sedan 1988 är bostad. Den andra flygelbyggnaden - brukskontoret - nämns f.f.g. i husförhörslängden 1860.

13. Skvalhällen. Ryggåsstugan är uppförd 1718. Sista innevärdaren var Eva Elisabeth Wibom, som flyttade 1937. Förutom stugan, så finns här en gammal bod samt en loftbod, som flyttats hit från Långserum, Yxnerums socken. Hela anläggningen var tänkt att bli hembygdsmuseum till Gusums Bruk, men så blev det nu inte.

14. Sunnanskog (Lustigheten). Uppfört 1852 och benämns "Lustigheten" fram till 1860-talet. Första innevärdarna var Johan Petter Persson med hustru Maja Jonsdotter. Sist boende var skogsarbetare Alvar Jonsson med familj. De flyttade 1962. Stugan revs omkr. 1970.

15. Milsten av kalksten. Med inskriptionen "1/2 Mil". Uppsattes troligen åren 1772-73. Detta var fram till omkr. 1900 huvudvägen mellan Stockholm och Kalmar. Vägen följer (från 300 m. söder begravningsplatsen i Gusum och ned till Smålandsgränsen vid Åhult) ännu idag nästan exakt den sträckning som fanns redan på 1600-talet – i vissa avsnitt ännu äldre.

16. Bäcktorp. (Exakta platsen något osäker). Osäkert när det uppfördes, men hösten 1841 flyttar 28-årige torparen och sockenskomakaren Magnus Ringström hit. Han var gift med Anna Brita Johansdotter. Från 1872 och framåt bebos Bäcktorp av änkingen och fattighjonet Sven Gustav Månsson, som i unga år genom en olyckshändelse blev lam. Muntlig tradition säger att när grannarna for förbi på väg till kyrkan om söndagarna, och vädret så tillät, brukade man bära ut honom så att han kunde sitta i solskenet. På hemväg bar man in honom igen. Han flyttade ut 14 november 1902, och blev därmed den sist boende. Strax därefter revs husen. Svaga rester efter källare ca. 30 m. norr därom.

17. Jordbro. Gården Jordbro 400 m. öster härom nämns som torp första gången 1658 och har med all sannolikhet fått sitt namn från den jordbro som här gick över dåvarande Källbosjön ända fram till 1873, då sjön sänktes för att ge mera åkermark. Gården har funnits på sin nuvarande plats sedan 1870. Nuvarande bostadshus samt ladugård från denna tid. Tidigare låg bebyggelsen några hundra meter sydost därom. Omedelbart norr om vägföringen finns en sänka i slutningen. Detta är resterna efter den medeltida ridväg som passerade här. Genom åren kom "vägen" - i synnerhet i lös mark som här – att urholkas, och mest likna ett dike eller svacka i terrängen. En sådan väg kallas "hålväg". I vägkanten några tiotal meter söder härom finns ytterligare en milsten. Texten är oläslig, men den står på ett avstånd av "en fjärdings väg" från milstenen vid Grönstorpsjön, och torde därför ha haft inskriptionen " ¼ MIL " och vara uppsatt samtidigt. En svensk mil på den tiden var 10 689 meter.

18. Dalsveden. Nämns i husförhörslängden 1822, då torparen J. Ringdahl (född 16/10 1775), hustrun Maja Månsdotter och sex barn flyttar in. Sist boende var Nils Petter Håkansson som var "Sjuklig, ofärdig och död". Han flyttade in 1841 tillsammans med hustrun Johanna Larsdotter och fyra barn. Gifter sedan om sig och får sju barn till. De flyttade ut 27 februari 1892. Därefter finns inga uppgifter om Dalsveden i husförhörslängden. Inga tydliga rester.

19. Ålgerums gamla by. Ett flertal husgrunder vittnar om att här har en stor bosättning varit belägen, men under växtperioden kan de flesta vara svåra att upptäcka. Byn skall enl. traditionen ha ödelagts i samband med digerdödens härjningar år 1350, men återbefolkats på 1400-talet för att kring år 1500 definitivt ha avfolkats. Ställ cykeln och följ vandringsleden (orange märkning) 300 m. söder om stora vägen.

20. Holmtebo f.d. kvarn och by. Mjölaren Nils Fredrik Isaksson byggde kvarnen 1855. Teglet brände han själv. Han var också smed och tillverkade själv vattenturbinen. Kvarnrörelsen lades ned 1947. Bostadshuset 50 m. norr därom, uppfördes 1857. Alldeles bredvid kvarnen finns ett lågt liggande parti med en fläck som nästan aldrig fryser till eller är snötäckt under vinterhalvåret. Holmtebo by nämns 1344 och skrivs då "Holmwaetaebodh". Jordeboken 1543 upptar ett helt skattehemman och en skatteujord. Första led i namnet är troligen det fornsvenska mansnamnet "Holmhvat".

21. Sörbyholm. Uppfört omkr. 1865. Bostadshuset med fyra lägenheter brann ned till grunden förmiddagen den 10 maj 1917, varvid tre personer innebrändes. Dels husägaren, f.d. målaren A F Landstedt, dels smeden Gustaf Carlsson i Vadets barn, 3 och 5 år gamla, vilka var på besök i huset. Sju år tidigare, den 5 maj 1910 hade det också brunnit i huset, då eld utbröt på vinden p.g.a. spricka i murstocken.

22. Abäcksholm. Valdemarsviks hembygdsgård. Huset uppfördes 1889 av två kusiner, Sven-Petter Svensson och Sven-Petter Andersson. De flyttade hit från byn Långserum i Yxnerums socken. Huset är byggt som två lika och spegelvända bostäder, dock med ett gemensamt rum på övervåningen. Valdemarsviks Hembygdsförening bildades 1945 och fick tillträde till huset 1978.

23. Vammarsmåla f.d. kvarn. Nuvarande kvarnbyggnad, som på övervåningen inrymde en liten bostad, uppfördes 1828. Enligt 1832-39 års husförhörslängd bor här mjölaren Nilsson med hustrun Brita Månsdotter samt barnen Nils Magnus och Catharina. På andra sidan fallet låg sägen. Kvarnen drevs fram till omkr. 1916. Ungefär 50 m. nedströms startades 1829-30 Vammarsmåla kopparverk - embryot till Valdemarsviks industrialisering, av fäbriken Jonas Ringström från Gusum. Han erhöll sitt privilegiebrev den 16/12 1829. Verksamheten pågick i knappt tio år. I dag arrenderas kvarnen av Valdemarsviks hembygdsförening och används bl.a. till utställningar, föreläsningar m.m.